

thinker-deconstructivist is to identify "logical deaf angles", as if they were originally inherent in the nature of linguistic text, when its author thinks that defends one, but in practice something completely different. These "logical deaf angles" must be made subject to a thorough analysis. From the point of view of deconstruction, postmodern philosophers seek to prove that each system of thought, based on certain philosophical preconditions (on "metaphysics"), is an exclusively "ideological strategy", "rhetoric of persuasion" directed at the reader. In addition, this rhetoric always claims to be based on a holistic system of self-evident truth-axioms. The purpose of deconstruction is to relativize relations of binary positions.

Key words: deconstruction; postmodernism; philosophy; thinking; history; society; transformation.

Ильин В. Рефлексия деконструкции в постмодернизме как метод создания новых смыслов.

Аннотация.

В статье исследуется концепт деконструкции, один из главных методов философии постмодернизма. Показаны роль и место деконструкции в анализе философских и художественных произведений. Подчеркивается ее положительное значение для развития методологии современного социального познания и философии истории. Указывается, что деконструкция призвана не разрушать системы аксиом, специфические для каждого исторического периода и зафиксированные в текстах конкретной эпохи, а прежде всего выявить внутреннюю противоречивость любых теоретических систем. Цель деконструкции заключается в релятивизации отношений бинарных позиций.

Ключевые слова: деконструкция; постмодернизм; философия; мышление; история; общество; преобразование.

Стаття надійшла до редколегії 10 грудня 2018 року.

УДК 159.9

Микола Ліпін,
ORCID ID 0000-0003-0940-088X
м. Київ

ПРОДУКТИВНА УЯВА ЯК ОСНОВА ТВОРЧОСТІ

Анотація.

Сьогодні проблема уяви, фантазії та творчості стає центральною проблемою як соціально-філософської теорії, так і педагогічної практики. Зазначена тенденція зумовлена поширенням експлуатації креативності в умовах інноваційної економіки, коли уява постає найважливішим ресурсом економічного розвитку. З огляду на це, сьогодні ми можемо спостерігати небувалу мобілізацію фантазії та уяви. Однак зазначений процес набуває дедалі більш штучного характеру. Чим більше економіка потребує діяльності творчої уяви, тим біднішими й абстрактними стають її результати.

Ключові слова: уява; фантазія; творчість; світ; особистість; міжособистісні відношення.

На сучасному етапі проблема уяви, фантазії та творчості стає визначальною проблемою соціально-філософської теорії та педагогічної практики. Ця тенденція зумовлена поширенням експлуатації креативності в умовах інноваційної економіки, коли уява і творчість стають важливими ресурсами економічного розвитку. Таким чином, на сучасному етапі ми можемо спостерігати небачених досі масштабів мобілізації фантазії та уяви. Однак чим більше економіка

потребує креативної діяльності уяви, тим біднішими й абстрактними стають її результати. У наш час економічна потреба в креативній уяві обертається «чумою фантазії» (С. Жижек).

Проблему уяви як основи творчості широко досліджували в межах психології. Так, цій проблемі приділяв увагу ще Л. Виготський. У своїй відомій праці «Уява і творчість в дитячому віці» вчений доводить, що основою творчості є саме уява. «Творчу діяльність, яку застосовують у комбінуючій здатності нашого мозку, психологія називає уявою або фантазією. Уява як основа будь-якої творчої діяльності однаково виявляється у сферах культурного життя, роблячи можливим художню, наукову та технічну творчість. У цьому сенсі все, що оточує нас і що зроблено руками людини, весь світ культури, на відміну від світу природи, – це продукт людської уяви та творчості, що заснована на цій уяві» [7, с. 8].

Значну увагу проблемі уяви у взаємозв'язку з творчістю присвячував С. Рубінштейн. Для нього «уявляти – це перетворювати» [16, с. 295], а уява – «це відліт від минулого досвіду, це перетворення даного та породження на цій основі нових образів, що є продуктами творчої діяльності людини і прообразами для неї» [16, с. 296]. На думку видатного психолога, «уява відіграє значну роль в кожному творчому процесі» [16, с. 301]. Завдяки уяві людина набуває свободи від оточуючої реальності. Проте будь-яка яскрава фантазія залишається пов'язаною з дійсністю та відображає її. «І уява тим плідніша і цінніша, чим більше вона (перетворюючи дійсність, відхиляючись від неї) все-таки враховує її суттєві виміри та більш значущі риси. Таким чином, і в цій формі, що відхиляється від дійсності аж до фантастики, уява зовсім не пориває з дійсністю. У своїх вищих творчих формах уява здійснює відліт від дійсності, щоб глибше проникнути в неї» [16, с. 297]. Зазначимо, що ці міркування є важливими для розуміння взаємозв'язку дійсної творчості та світу. Творчість перетворює дійсність, але лише для того, щоб якомога повніше виявити глибинні смисли цієї дійсності. «Чим реалістичніший художній твір, тим суворіше в ньому дотримуються життєвої реальності, тим більш потужною має бути уява, щоб зробити наочно-образний зміст, яким оперує художник, пластичним вираженням його художнього задуму» [16, с. 301].

Творчість у С. Рубінштейна не вичерпується межами *активності* та *діяльності*. Не менш важливими є *недіяльнісні* (наддіяльнісні або позадіяльнісні) способи *ставлення людини до світу*. Людина долучається до світу за допомогою його пізнання та естетичного переживання – *споглядання*, що не є вираженням пасивності або бездіяльності. «Споглядання є (в співвідношенні з дією, виробництвом) іншим способом ставлення людини до світу, буття, спосіб чуттєвого естетичного ставлення, пізнавального відношення. Велич людини, її активність проявляються не лише в діянні, а й в спогляданні, в умінні досягнути і правильно співвіднести себе із: Всесвітом, світом, буттям» [15, с. 360]. Отже, у дослідженнях С. Рубінштейна проблема творчості й уяви розглядають не лише в контексті обґрунтування творчості як *діяльності*, а й у контексті розуміння творчості, як *відношення*. Це відкриває можливість розуміння продуктивної уяви та творчості як такої здібності людини, що здійснюється в її зверненні до іншої людини.

Прикладом подібного осмислення творчості постає науковий доробок Г. Батіщева, зокрема його фундаментальна праця «Введення у діалектику творчості» [1]. Одним із важливих теоретичних положень у ній є підхід до творчості як до *міжсуб'єктного* процесу, «так, що самі креативні сутнісні сили повністю виявляються просякнуті логікою міжсуб'єктності» [1, с. 444]. Думка про те, що творчість передусім є *співтворчістю*, що втілює певну глибинну взаємність людини з всесвітом, розвивається філософом і в інших працях, у яких зазначена співпричетність конкретизується у міжсуб'єктних відношеннях з іншими людьми, культурами, епохами. На думку вченого, «сутнісним для конституювання справжньої творчості вектором є не “акт”, тобто не дія, а насамперед відношення, конкретніше – спрямованість креативної волі, як орієнтованої міжсуб'єктно» [2, с. 150].

У вітчизняній філософії розгляд творчості та уяви, як таких, що вкорінені в суспільно-історичні відносини, представлено в працях В. Возняка [5]. У межах цього підходу творчість постає «способом репрезентації соборності людського буття», що постає за умов сучасної

цивілізації переважно перекручено, спотворено. Дослідник стверджує, що саме соборність є тією онтологічною засадою творчості, що дає їй змогу перебувати в межах людяності, як такої, а також бути *співтворчістю*. Творчість (відповідно до подібного розуміння) не є тотожною з інноваційною та креативною активністю. «Інновації, проєктивність, креативщина, – зазначає з цього приводу В. Возняк, – це такий режим перетворення схем і форм активності, де суб'єкт повністю стурбований реалізацією виключно власної (суб'єктивної, партикулярної, корпоративної) цілі й абсолютно байдужий до логіки та онтології цілого. Саме тут творчість і виступає в перетворених (збочених, збіднених, скорочених, неістинних) формах» [6, с. 89].

Необхідно підкреслити, що сучасна соціально-економічна ситуація безпосередньо пов'язана з тими значенням і місцем, яких уява і творчість набувають у сучасній культурі. Хоча ще представники епохи Нового часу обережно ставилися до уяви, як до такої сили, що здатна полонити людський інтелект та відвернути його від об'єктивної реальності у сферу ілюзій. Зв'язок розуму й уяви не припускав рівноправності, а їх відносини, навпаки, описуються в контексті логіки панування та підпорядкування. Відповідно, активність уяви допускалася за умови жорсткого контролю над її діями розуму. «Душа, – писав Ф. Бекон, – має таку ж владу над тілом, як пан над рабом, розум же має над уявою таку владу, що існує у вільній державі у виборного магістрату по відношенню до громадянина» [4, с. 323]. Так само, як обов'язком магістра стає виховання добродесних громадян, обов'язком розуму стає «виховання чуттєвості». Натомість вихованість самого розуму за замовчуванням визнається вже даною. Однак у випадку Ф. Бекона ще зберігається хоча б видимість паритету між уявою і розумом.

Становлення епохи Просвітництва призводить до того, що в межах логіки підпорядкування пізнання забуває про власні витoki і «виховання чуттєвості» завершується її редукцією до відчуттів та перепідпорядкуванням уяви (так само як і розуму) емпіричній даності. Звільнюючись від метафізичного туману, орієнтація на емпіричний досвід у позитивізмі чітко заявляє про «необхідність підпорядкувати уяву спостереженню» [11, с. 73]. Домінування емпіричного спостереження над уявою призводить до витіснення *метафізичного* сприйняття світу *натуралістичним*. Як наслідок, революційний, критичний потенціал уяви поступається місцем опису наявної соціальної реальності. Обмеженість позитивізму описом наявних фактів пізніше дала підстави Г. Маркузе стверджувати, що «принципи позитивної філософії перетворюють її в надійного захисника і оборонця наявного порядку» [13, с. 439].

Зрікаючись уяви, інтуїції та фантазії розум перестає претендувати на осягнення причини речей, а разом на осягнення істини. Справжній позитивний дух, як вважав О. Конт, полягає переважно в заміні вивчення перших або кінцевих причин явищ вивченням їх непорушних законів, іншими словами, – у заміні слова «чому» на «як». Це породило питання про смисл тієї чи іншої реальності підміняється питанням про способи її функціонування. Так орієнтований розум стає суто інструментальним, а це означає, що він не може виступати підставою для критики наявної соціальної реальності. Реальність він сприймає крізь оптику чуттєвого спостереження. Як відомо, такий розум визначається як позбавлений сили продуктивної уяви – *розсудок*. Показово, що в XIX ст. абсолютизація розуму як вищої сили пізнання завершується створенням «наукової релігії» й обожнюванням соціуму.

У XX ст. проблема уяви з естетичної або гносеологічної сфери переміщується в соціально-політичну площину. Приходить усвідомлення того, що проєкт емансипації людини неможливо здійснити на підставі інструментального розуму, а увага «перемикається» на визвольну силу уяви. Особливо явно ця тенденція простежується в критичних відносно існуючої соціально-політичної системи концепціях. У спробах Просвітництва позбутися міфу, фантазії чи уяви представники критичних концепцій діагностували формування нового сцієнтистського міфу, що завжди претендував керувати політичною дією. «Подібно до того, як сухий закон із найдавніших часів відкривав доступ до ще більш отруйної продукції, блокування здатності до теоретичної уяви вимощує шлях політичного божевілля. Навіть тоді, коли люди ще не повністю

охоплені ним, завдяки цензурним механізмам, що насаджуються як зовні, так і з середини, вони позбавляються засобів до опору» [19, с. 10].

Усередині постмодерну взаємозв'язок інтелекту й уяви кардинально трансформується. Загрозою оголошується неприборканий і самовдоволенний розум, який стає місцем концентрації репресивності й тоталітаризму. Місце «культу розуму» замінює культ нічим не обмеженої, неприборканої фантазії. «Місце зниклої наукової таємниці займає художня уява» [12, с. 168]. Однак це місце займає уява не безкорисливого та неутилітарного мистецтва класичної культури, а такого мистецтва, що переросло в «молодших братів» і стало культурною індустрією. Це мистецтво зорієнтоване не стільки на вираження ідеалу краси, скільки на ідеал вартості. Уява, яка змушена організувати людську чуттєвість в умовах розкладання «трупів краси» (С. Булгаков), в умовах розкладання реальності стає не просто *репродуктивною*, а вже *негативною* уявою. Вона втрачає *образо-*творчу силу і починає працювати в негативному режимі. Замість втілення краси, вона її віртуалізує, позбавляє плоти, а замість маніфестації цілого стає репрезентацією частковості й однобічності. Вона робить це особливо ефективно, коли протиставляється розуму як несвідома, відокремлена, ірраціональна сила.

Наперекір удаваному протистоянню, Новоевропейська думка та думка постмодерну містять дещо споріднене. Вони протиставляють уяву і розум, але перша – вбачає позитивний і визвольний початок в розумі, а друга – в уяві. Наслідком стає те, що в одних розум, позбавлений уяви, виявляється сліпцем, а в інших уява тяжіє до ірраціонального божевілля.

Цікаво, що філософія зрілого Просвітництва охоплює плідну традицію синтезу раціонального і чуттєвого, розуму й уяви. Класичним прикладом вже стали посилання на І. Канта і його «Критику чистого розуму». Однак німецька класична філософія переповнена зверненнями до трансформувальної сили продуктивної уяви. Творча сила людської душі вбачається її представниками саме в продуктивній силі уяви. Так, для Й. Фіхте «сила уяви – творить реальність» [18, с. 228], а на думку Ф. Шеллінга, «те, що зазвичай називають теоретичним розумом, є не що інше, як уява на службі свободи» [20, с. 425].

У філософії Г. В. Ф. Гегеля ми зустрічаємо насичену силою уяви думку, яка не просто фіксує та комбінує поняття, а завдяки уяві «живе в них, живе ними, переймаючись ними і проникаючи в них» [9, с. 68–69]. Як справедливо зазначав І. Ільїн: «Філософія Гегеля, як і будь-яка істинна філософія, не може бути зрозумілою однією думкою, тут потрібна участь реального душевного досвіду в його повному складі, особливо участь творчої уяви. “Спекулятивна думка”, що утворює елемент і стихію цієї філософії, є думкою, настільки просякнутою роботою уяви, настільки злиною з нею, що звичайною логічно-формальною і, навіть, критичною кантівською думкою вона зрозумілою бути не може» [9, с. 63].

Традиція німецької класичної філософії передбачає подолання дуалізму чуттєвого та раціонального. Німецькі класики вважали, що завдяки силі уяви відбувається синтез відчуттів і розуму. Якщо знову звернутися до змісту «Критики чистого розуму» І. Канта, то стає очевидним, що завдяки уяві відчуття взагалі можливі. Адже, згідно з І. Кантом, сила уяви якраз здійснює синтез чуттєвого матеріалу й апіорних категорій розуму. Без уяви неможливим є чуттєве, як таке. Звідси випливає висновок про те, що *уява організовує людську чуттєвість*.

Те, що дається нам в безпосередньому чуттєвому досвіді, не може бути джерелом знання, адже в цих межах можемо набути лише чуттєвий хаос, неоформлену плінність. Саме уява, як творча активність, здатна оформити його. Вона утворює саму можливість досвіду. З огляду на кантівський аналіз продуктивної уяви можна дійти висновку, що творча здатність уяви виявляється цілком *суб'єктивною здатністю*, тобто такою здатністю, що протистоїть «речі в собі» (об'єктивному світу).

Намагаючись розв'язати проблему суб'єктивності уяви, Ф. Шеллінг звертається до природи як першоджерела уяви. Для нього уява не тотожна суб'єктивній сваволі, а навпаки: там, де панує свавільна фантазія, гасне сила уяви. На думку Ф. Шеллінга, уява є тією силою, що *випереджає дійсність*. Вона проявляється посередині між теоретичним пізнанням і практичною

реалізацією, а тому має властивості кожного з цих моментів. «Уява як єднальна проміжна ланка між теоретичним і практичним розумом аналогічна теоретичному розуму, оскільки він залежить від пізнання об'єкта; вона аналогічна практичному, оскільки він сам створює свій об'єкт» [18, с. 80]. Отже, уява не протистоїть об'єкту, а залежить від нього, хоча одночасно й створює його. Ця двоїстість, «сила безсилля» стають можливими завдяки тому, що об'єкт створюється не на основі чуттєвої даності, а чуттєва даність об'єкта є можливою на основі сили уяви.

Уява має не просто чуттєву природу, а надчуттєву, метафізичну природу. Для того, щоб бути активною в чуттєвому світі, вона стає пасивною у метафізичному вимірі. «Уява, – писав Ф. Шеллінг, – активно створює об'єкт завдяки тому, що вона переходить у повну залежність – у повну пасивність – від цього об'єкта. Об'єктивність, якої бракує витворам уяви, уява сама і відшкодовує за допомогою пасивності, в яку добровільно – актом спонтанності – занурюється відносно до ідеї цього об'єкта. Тому уяву можна зрозуміти як здатність занурюватися за допомогою цілковитої самодіяльності у цілковиту пасивність» [18, с. 80].

Занурення в «ідею об'єкта» стає можливим лише завдяки відмові від нав'язування йому суб'єктивної міри. У цьому випадку творча сила уяви виявляється провідником надчуттєвої суті об'єкта. В уяві проявляється, утворюється не мій приватний інтерес, а образ об'єкта, тобто його цілісність. Емпіричне «его» індивіда тут стає пасивним для того, щоб поступитися місцем самовиявленню об'єкта в душі людини. Подібна пасивність пов'язана з граничною зацікавленістю, захопленістю предметом, коли ставлення до предмета стає протилежним байдужому. Так, В. Бібіхін зазначав, що «нездатність захопленої людини тлумачити чутне приватно утворена її збільшеною здатністю брати участь у події всією сутністю» [3, с. 243]. Можливо, поступаючись своїм індивідуальним місцем цілому світу, індивід тільки й може входити в образ людини, творити себе відповідно до повноти світу.

Творча уява передбачає зорієнтованість на універсальний зміст культури, натомість свавільна фантазія може цілком задовольнятися утилітарним використанням її односторонніх елементів. Одним із помітних моментів відмінності творчості та креативності є те, що одна з них є способом реалізації універсальних потенцій буття, а інша – суб'єктивних приватних інтересів. У творчості відбувається приведення людини у відповідність із субстанційними засадами світу. Натомість у креативності відбувається приведення світу у відповідність до індивідуальних або групових потреб. Творчість прислуховується до логосу світу, натомість креативність нав'язує йому власний голос. Зосередженість на всезагальних формах розвитку людини та світу надає творчості можливість бути дотичною до вічності. Через це вона постає своєрідною практикою втечі від смерті, практикою оволодіння часом. Для креативності важливим є результат, час існування якого може бути досить обмежений. Вона орієнтована на швидкоплинну мить успіху, а не на вічність.

Необхідно зважати, що творчість не існує у вигляді певного інструмента, що може бути відділений від людини та тих суспільних відносин, всередині яких вона перебуває. Присутність творчості безпосередньо репрезентована у способах буття людини і її відносинах з іншими людьми. Тому творчість обов'язково супроводжується *самозмінною* людини і суспільства. У такому контексті заклики до творчості є закликами до *самотрансформації* людини та суспільства. Дійсне бажання і готовність зробити творчість повсякденним способом нашої життєдіяльності обертається *відкритістю* до постійного *самооновлення*, що може вступати у суперечність щодо сталих, наявних форм соціальної системи. Проблема полягає в тому, що будь-який наявний соціальний порядок прагне видати себе за природний, вічний і незмінний. Отже, збереження наявної соціальної ієрархії передбачає приборкання творчості, виведення її за межі повсякденного існування людини. За таких умов креативність локалізують в обмежених сферах соціальної системи та використовують для фіксації особистості в межах емпіричного кола існування.

Метафізичне ставлення до світу є не байдужим ставленням, а таким, за якого людина чуттєво стверджує себе. Якщо це ставлення не розглядати окремо від раціонального склад-

ника, тоді розум постає не як абстрактний розсудок (бездушний, відсторонений розум), а як «залучений розум». Подібне ставлення безпосередньо пов'язано з творчою уявою та її здатністю співвідносити частини з цілим, або, як писав Е. Ільєнков, «бачити ціле раніше його частин» [8, с. 265]. Завдяки силі уяви людина споглядає світ розумними очима, *умоглядно*, як дещо ціле. Однак, якщо це дійсно розумне споглядання, тоді воно не може бути чимось ірраціональним, протилежним розуму, адже розумне, живе та цілісне сприйняття світу не може розгортатися поза розумом. Те саме стосується і уяви, яку іноді помилково вважають ірраціональною силою. Швидше вона є трансраціональною, як і сам «залучений розум».

Зокрема В. Возняк зазначає, що «залучене мислення» – це мислення, «занурене в купіль всеповноти буття, живого первинного досвіду до всякого розсічення духу на суб'єкт і об'єкт. Таке мислення не відвернено від споглядання, а перебуває всередині нього, виступаючи мислячим спогляданням (чи – мисленням, що споглядає). Воно не відсторонене і від потягу людини до буття та буття до людини, як і не відірвано від людських потягів, а союзне з ними. Таке мислення не є слугою жодних «потягів», зокрема «волі до волі». «Залучене» мислення «не обслуговує людину», воно є самою людиною, як суб'єкт, залучений цілісно в «нескінченний рух становлення» (К. Маркс), в логос й ейдос становлення» [5, с. 165].

Опора на ціле дає змогу підніматися над його частковими проявами в повсякденності емпіричного існування. У творчій уяві ми не протистоїмо реальності, а й не зливаємося з її наявною даністю. В уяві ми *заглиблюємося* в реальність або, інакше кажучи, *піднімаємося* до її сенсів. Занурюючись в реальність, людина зводить її до дійсності, причому не залишаючи в безглуздість й емпіричного існування. Занурюватися в сенс реальності можна лише повнотою людської особистості, вводячи реальність в цілісний образ, *перетворюючи* її. Те, що дається нам у безпосередньому сприйнятті не є ілюзією. У чуттєвому сприйнятті нам також відкривається світ, але останній не вичерпується цим. Тому без уяви весь світ як ціле не охопити. Поза уявою ми стаємо не ближче до реальності, а навпаки – віддаляємося від неї.

Довільна, свавільна уява заперечує реальність, однак залишається в її владі. Заперечення реальності відбувається для того, щоб потім затвердити її віртуальну симуляцію, зробити її продуктом індивідуалізованої фантазії. Для цього вона редукує реальність до емпіричного факту, а потім проголошує втечу з цієї редукованої реальності єдиним шляхом звільнення. Однак у цьому проекті емансипації в уяві відбувається персоніфікація не повноти життя, а одновимірної інстанції влади. Людина вживається не в універсальний образ представника *роду людського*, а в соціально-легітимізовану *роль*. Починає здаватися, що фантазуючи, уявляючи, людина реалізує лише власну індивідуальність. З огляду на це, Б. Пастернак писав «забули єдине, що залежить від нас, це зуміти не спотворити голосу життя, що звучить в нас» [14, с. 25].

Подібний непритомний стан уяви розпізнають у поширеній сьогодні впевненості щодо того, що уявляє лише людина, яка вже ніким і нічим не уявляється. Хоча, на думку Б. Пастернака, «живий дійсний світ – це єдиний вдалий задум уяви», який все ще продовжує здійснюватися [14, с. 26]. Цей задум уяви постає для поета не просто натурою або моделлю, а прикладом. У контексті подібного задуму завданням мистецтва стає не *самовираження*, а всмоктування, не демонстративність і результативність, а відкритість назустріч повноті реальності. Мистецтво виявляє себе не в образі «фонтану», що вивергається, а в образі «губки», що вбирає. «Сучасні течії уявили, що мистецтво як фонтан, тоді як воно – губка. Мистецтво має всмоктувати і насичуватися. Вони визнали, що воно може бути розкладено на засоби вираження, тоді як воно складається з органів сприйняття. Йому необхідно завжди бути в глядачах і бути чистіше за всіх, а в наші дні воно пізнало пудру, вбиральню та показується з естради; як ніби на світі є два мистецтва й одне з них, за наявності резерву, може дозволити собі розкіш самоізвращения, рівну самогубства. Воно показується, а має тонути...» [14, с. 24].

Те, що є справедливим для мистецтва виявляється не менш справедливим і для долі уяви. Виявляючи і зберігаючи «голос життя», уява не примиряється з навколишнім середовищем, а долає його. У цій здатності до трансцендування полягає емансипуюча сила фан-

тазії [11, с. 305]. Однак свобода не лише її результат, а й необхідна передумова. Людина без уяви не може бути вільною від обмеженості наявної реальності. Так людина, позбавлена уяви виявляється позбавленою вільного, живого та розумного мислення. В її розпорядженні залишається лише підлеглий наявній даності розсудок. Людина без уяви або, як її визначав Б. Пастернак, – *тиран* [14, с. 304], пристосовується до наявної реальності за допомогою підпорядкування собі живого потоку життя. У такої людини ще зберігаються залишки фантазії, які черпають свою силу не в учнівстві у природи, а в підпорядкуванні її суб'єктивним інтересам.

Отже, якщо в минулі часи уява була джерелом звільнення, то сьогодні робота уяви слугує підпорядкуванню людини. Уява не заперечується раціональністю наявної соціальної системи, вона включається в цикли виробництва, інтенсифікується та мобілізується. Особливо помітними є її результати в межах культурної індустрії. Продукти уяви вже навіть не протистоять реальності, вони підміняють її готовими образами. Так само уяву використовують для створення готових образів людини, у яких відсутні претензії на універсальність. Свавільна фантазія стає винятково індивідуальною здатністю. Але там, де уявляє лише індивід, він не уявляється, не входить в образ людського життя. Не лише ми уявляємо світ, а й світ уявляє нас. Уява та творчість не віддаляють людину від світу, а, навпаки, вперше наближають його. Людина, яка свідомо чи ні, протиставляє себе світу – це не діалогічна та невідповідна (безвідповідальна) цілісності світу людина. Адже уявляти означає ніщо інше, як «уособлювати, реально творити власне обличчя, як щось “відповідне”, співпричетне цілому, колективу» [10, с. 245].

Використані літературні джерела

1. *Батищев Г. С.* Введение в диалектику творчества / Г. С. Батищев. – СПб. : Изд-во РХГИ, 1997. – 464 с.
2. *Батищев Г. С.* Творчество с собственно философской точки зрения / Г. С. Батищев // Философско-педагогические произведения: Собр. соч. в 2 т. / [сост., вступ. ст., примечания: А. А. Хамидов]. – Бийск : ФГБОУ ВПО «АГАО», 2015. – Т. 2 : Работы 1980-х годов. – С. 145–155.
3. *Бибихин В. В.* Слово и событие. Писатель и литература / В. В. Бибихин. – М. : Русский фонд содействия образованию и науке, 2010. – 416 с.
4. *Бэкон Ф.* Соч. в 2-х т. / Ф. Бэкон ; пер. Н. А. Федоров, Я. М. Боровский. – М. : Мысль, 1971. – Т. 1. – 590 с.
5. *Возняк В. С.* Співвідношення розсудку і розуму як філософсько-педагогічна проблема : монографія / В. С. Возняк. – Дрогобич : Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2008. – 346 с.
6. *Возняк В. С.* Творчество как способ реализации соборности человеческого бытия / В. С. Возняк, Т. Ю. Сеньо // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 756–757. – С. 88–92.
7. *Выготский Л. С.* Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – СПб. : СОЮЗ, 1997. – 96 с.
8. *Ильенков Э. В.* Искусство и коммунистический идеал: Избр. Статьи по философии и эстетике / Э. В. Ильенков ; вступ. статья М. Лифшица. – М. : Искусство, 1984. – 349 с.
9. *Ильин И. А.* Собрание сочинений: Философия Гегеля как учение о конкретности Бога и человека / И. А. Ильин; сост. и коммент. Ю. Т. Лисицы. – М. : Русская книга, 2002. – Т. I. Учение о Боге. – 448 с.
10. *Канарский А. С.* Диалектика эстетического процесса / А. С. Канарский. – Киев : Миронівська типографія, 2008. – 378 с.
11. *Конт О.* Дух позитивной философии: Слово о положительном мышлении / О. Конт ; пер. с фр. – М. : ЛИБРОКОМ, 2011. – 2-е изд. – 80 с.
12. *Маньковская Н. Б.* Париж со змеями (Введение в эстетику постмодернизма) / Н. Б. Маньковская. – М. : ИФ РАН, 1995. – 220 с.
13. *Маркузе Г.* Разум и революция. Гегель и становление социальной теории / Г. Маркузе ; пер. с англ. А. П. Шурбелев. – СПб. : Владимир Даль, 2000. – 541 с.

14. Пастернак Б. Л. Полное собрание сочинений: в 11 т. / Б. Пастернак ; сост., коммент. Е. Б. Пастернака и Е. В. Пастернак. – М. : SLOVO, 2004. – Т. V. – 752 с.
15. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с. – (Серия: Мастера психологии).
16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 713 с. – (Серия: Мастера психологии).
17. Сартр Ж. П. Воображаемое. Феноменологическая психология восприятия / Ж. П. Сартр ; пер. с фр. М. Бекетова. – СПб. : Наука, 2001. – 319 с. – (Серия: Французская библиотека).
18. Фихте И. Г. Соч. в двух томах / И. Т. Фихте; сост. и примеч. В. Волженный. – СПб. : Мифрил, 1993. – Т. 1. – 687 с.
19. Хоркхаймер М. Диалектика Просвещения. Философские фрагменты / М. Хоркхаймер, Т. Адорно ; пер. с нем. М. Кузнецов. – М. ; СПб. : Медиум, Ювента, 1997. – 312 с.
20. Шеллинг Ф. В. Й. Сочинения в 2 т. : пер. с нем. Т. 1 / Сост. ред., авт. вступ. ст. А. В. Гулыга. – М. : Мысль, 1987. – 637 с.

References

1. Batishhev, G. S. (1997). *Vvedenie v dialektiku tvorchestva [Introduction to the dialectic of creativity]*. St.Peterburg [in Russian].
2. Batishhev, G. S. (2015). *Tvorchestvo s sobstvenno filosofskoj tochki zrenija [Creativity from the proper philosophical point of view]*. *Filosofsko-pedagogicheskie proizvedeniya – Philosophical and educational works*. Vol. 2. 145-155. Bijsk [in Russian].
3. Bibihin, V. V. (2010). *Slovo i sobytie. Pisatel' i literatura [Word and event. Writer and literature]*. Moscow [in Russian].
4. Bjekon, F. (1971). *Soch. v 2h tomah. [Works in 2 volumes]*. Vol. 1. Moscow [in Russian].
5. Voznjak, V. S. (2008). *Spivvidnoshennja rozsudku i rozumu jak filosofsko-pedagogichna problema. [Correlation between reason and mind as a philosophical and pedagogical problem]*. Drogobich [in Ukrainian].
6. Voznjak, V. S. (2015). *Tvorchestvo kak sposob realizacii sobornosti chelovecheskogo bytija [Creativity as a way to realize the catholicity of human existence]*. *Naukovij visnik Chernivc'kogo universitetu: Zbirnik naukovih prac' – Scientific herald of Chernivtsi University: Collection of scientific works*, 756-757, 88-92 [in Russian].
7. Vygotskij, L. S. (1997). *Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste [Imagination and creativity in childhood]*. St.Peterburg [in Russian].
8. Ilenkov, Je. V. (1984). *Iskusstvo i kommunisticheskij ideal: Izbr. Stat'i po filosofii i jestetike [Art and the communist ideal: Choice. Philosophy and Aesthetics Articles]*. Moscow [in Russian].
9. Ilin, I. A. (2002). *Sobranie sochinenij: Filosofija Gegelja kak uchenie o konkretnosti Boga i cheloveka. [Collected Works: The philosophy of Hegel as a doctrine of the concreteness of God and man]*. Moscow [in Russian].
10. Kanarskij, A. S. (2008). *Dialektika jesteticheskogo processa [Dialectic of aesthetic process]*. Kiev [in Russian].
11. Kont, O. (2011). *Duh pozitivnoj filosofii: Slovo o polozhitel'nom myshlenii [The Spirit of Positive Philosophy: A Word about Positive Thinking]*. Moscow [in Russian].
12. Mankovskaja, N. B. (1995). *Parizh so zmejami (Vvedenie v jestetiku postmodernizma) [Paris with snakes (Introduction to the aesthetics of postmodernism)]*. Moscow [in Russian].
13. Markuze, G. (2000). *Razum i revoljucija. Gegel' i stanovlenie social'noj teorii [Reason and revolution. Hegel and the development of social theory]*. St. Peterburg [in Russian].
14. Pasternak, B. L. (2004). *Polnoe sobranie sochinenij: v 11 t. Stat'i, recenzii, predislovija. Dramaticheskie proizvedeniya. Literaturnye i biograficheskie ankety. Neokonchennye nabroski. Stenogrammy vystuplenij [Complete Works: 11 t. Articles, reviews, prefaces. Dramatic works. Literary and biographical questionnaires. Unfinished sketches. Transcripts of speeches]*. Vol. 5. Moscow: SLOVO [in Russian].
15. Rubinshtejn, S. L. (2003). *Bytie i soznanie. Chelovek i mir [Being and conscious. Man and the world]*. St. Peterburg: Piter [in Russian].

16. Rubinshtejn, S. L. (2003). *Osnovy obshhej psihologii [Basics of General Psychology]*. St. Peterburg: Piter [in Russian].
17. Sartr, Zh. P. (2001). *Voobrazhaemoe. Fenomenologicheskaja psihologija vosprijatija [Imaginary. Phenomenological psychology of perception]*. St. Peterburg: Nauka [in Russian].
18. Fihte, I. G. (1993). *Soch. v 2 tomah. [Works in 2 volumes]*. Vol. 5. St. Peterburg [in Russian].
19. Horkhajmer, M. & Adorno, T. (1997). *Dialektika Prosveshhenija. Filosofskie fragment [Dialectic of Enlightenment. Philosophical fragments]*. Moscow: Medium, Juventa [in Russian].
20. Shelling, F. V. J. (1987). *Sochinenija v 2 t. [Works in 2 volumes]*. Vol. 1. Moscow [in Russian].

Lipin M. Productive Imagination as a Basis of Creativity.

Summary.

At the present time, the problem of creative imagination, fantasy and intuition becomes the central problem of both socio-philosophical theory and pedagogical practice. This tendency is due to the spread of the exploitation of creativity in an innovative economy, when imagination becomes the most important resource of economic development. In this regard, today, we can observe unprecedented mobilization of fantasy and imagination. However, today, this process is becoming increasingly artificial. The more the economy needs the creative activity of the imagination, the poorer and the abstract its results become. Consequently, the need for creative imagination turns into a «plague of fantasy», the arbitrary production of various sign-symbolic products that replace reality.

Modern society does not need the development of creativity; it needs the development of the ability to generate such new ideas and things that are able to acquire value. The same happens within the educational system. It is often said about the need to introduce creativity as a principle of deployment of educational affairs. However, the implementation of this principle contradicts the mechanisms of the functioning of education as a social institution.

A person's entry into the world cannot occur beyond creativity, however, the actual socio-economic conditions of existence impose on it additional layers, as a result of which creativity today appears as an innovation activity. Both arise through the representation of man's essential forces and attitudes towards the world. However, the absolutization of innovation activity is an inverse form of creativity, the distorted attitude of a person towards the world, other people and to himself or herself. In creativity, not only the external world is transformed, but also the subject of the creative activity itself. Therefore, the existing "ego" of a person is supposed to give way to the meaning of the world. Instead, the innovative activity directs the individual from the immutable "ego" to the outside world. Only the latter is subject to conversion. Therefore, in this situation the creation of a new can be carried out beyond the development of a holistic human person.

Key words: *imagination; fantasy; creativity; world; personality; interpersonal relations.*

Липин Н. Продуктивное воображение как основание творчества.

Аннотация.

В наше время проблема творческого воображения, фантазии и творчества становится центральной проблемой как социально-философской теории, так и педагогической практики. Данная тенденция обусловлена распространением эксплуатации креативности в условиях инновационной экономики, когда воображение становится важнейшим ресурсом экономического развития. Сегодня мы можем наблюдать небывалую ранее мобилизацию фантазии и воображения. Однако этот процесс приобретает все более искусственный характер. Чем больше экономика нуждается в деятельности творческого воображения, тем беднее и абстрактнее становятся ее результаты. Потребность в творческом воображении оборачивается «чумой фантазии», своевольным производством различных знаково-символических продуктов, которые подменяют собой реальность.

Ключевые слова: *воображение; фантазия; творчество; мир; личность; межличностные отношения.*

Стаття надійшла до редколегії 10 вересня 2018 року.